

Mikołaj Jalinik

ANTROPOPRESJA W EKOAGROTURYSTYCE

Mikołaj Jalinik, dr hab. inż. – Politechnika Białostocka

adres korespondencyjny:

Zamiejscowy Wydział Leśny w Hajnówce

ul. Piłsudskiego 8, 17-200 Hajnówka

e-mail: jalinik@op.pl

ANTROPOPRESSION IN EKO-AGRITOURISM

SUMMARY: In any business activity, trade, economic or in services, a man plays the most important role. The human impact on the environment and development of eco-agrotourism is particularly important, as it impacts directly or indirectly on the natural environment, ie. flora and fauna. The issue of human pressure of eco-agrotourism took on special significance after the Polish accession to the European Union. This is very important due to the fact that the members of the European Union attach considerable importance to the issues of ecology, tourism, eco-agrotourism, leisure and recreation. This also applies to Polish society. Therefore, tourism and eco-agrotourism in Poland is facing intense international competition. Therefore, it is desirable to show the positive and negative effects of anthropogenic pressure and show the importance of the human factor.

While running eco-agrotouristic business each potential service provider should give careful consideration to the desirability and possibility of development in the coming years, taking into account its sustainability. The same issue should be a reference to any visitor of eco-agrotouristic farm.

KEYWORDS: eco-agritourism, antropopression, the natural environment, rural environment, society

Wstęp

Kilkuletni okres intensywnych prac nad rozwojem usług w środowisku wiejskim potwierdził, że polska wieś ma dogodne warunki krajobrazowe i kulturowe oraz podstawy do rozwoju ekoagroturystyki, która może pełnić funkcję poznawczą, zdrowotną, estetyczną, resocjalizacyjną i hedonistyczną.

Celem artykułu jest przedstawienie znaczenia antropopresji w środowisku wiejskim, w gospodarstwach ekoagroturystycznych. Złożoność podjętej problematyki badawczej zdeterminowała konieczność zastosowania zróżnicowanego podejścia do przedstawianego zagadnienia oraz wykorzystania metody indukcyjno-dedukcyjnej, analogii i porównań oraz metody obserwacji.

Ekoagroturystyka wzmacnia i rozwija wiele pozytywnych cech, a przebywanie na łonie przyrody nastraja optymistycznie i pobudza do działania i zdobywania wiedzy, przyjmowania nowych idei, miłowania i szanowania innych oraz rozbudza poczucie godności. Turyści poszerzają wiedzę o zjawiskach, wydarzeniach, procesach i zależnościach, przeżywają i oceniają swój pobyt, weryfikują i przekształcają otaczającą rzeczywistość (historyczną, przyrodniczą, społeczną i symboliczną). Taka forma spędzania czasu wolnego w środowisku wiejskim wiąże się z oddziaływaniem człowieka na florę, faunę i otoczenie. Oddziaływanie to może mieć charakter pozytywny i negatywny. Dość często może być wzorem do naśladowania w zakresie kultury, humanizmu, gospodarności, poszanowania mienia społecznego, miłości do bliźniego, przestrzegania ochrony środowiska przyrodniczego, otwartości na różne kultury i rasy, poszanowania odmiennych opinii czy patriotyzmu.

Istotną rolę w rozwoju ekoagroturystyki odgrywa infrastruktura wiejska, w skład której wchodzić mają urzędy i instytucje usługowe, niezbędne do należytego funkcjonowania społeczeństwa i działalności produkcyjnej. Infrastruktura jest integralnym elementem stymulującym bądź hamującym możliwości rozwoju regionalnego. Wraz z rozwojem ekoagroturystyki niezbędna staje się rozbudowa urzędów rekreacyjno-sportowych, służących ochronie środowiska, sieci gastronomicznej, komunikacyjnej, telefonicznej i innych instytucji (poczta, banki, ośrodki zdrowia, domy kultury, ośrodki sportu i rekreacji).

Prowadząc działalność ekoagroturystyczną, każdy potencjalny usługodawca powinien wnikliwie rozważyć jej celowość oraz możliwość rozwoju na najbliższe lata, uwzględniając jej konsekwencje. W rozwoju zrównoważonym istotne znaczenie ma dostosowanie rodzajów i form działalności turystycznej do uwarunkowań przyrodniczych oraz zachowania wzajemnych zależności między ekoagroturystyką a gospodarką, społeczeństwem a środowiskiem obszarów wiejskich.

Podstawowe pojęcia

Trudno jest jednoznacznie określić pojęcie ekoagroturystyki i antropopresji, gdyż istnieje kilka definicji o różnym zasięgu. Autor uważa, że uprawianie turystyki na obszarach wiejskich – w gospodarstwach rolnych, z jej wszelkimi odmianami i przejawami, można zdefiniować jako uprawianie ekoagroturystyki lub przebywanie w gospodarstwie agroturystycznym związanym z rolnictwem i obszarami wiejskimi. Dominika Zaręba ekoagroturystykę nazywa wypoczynkiem u rolników uprawiających ziemię i produkujących żywność metodami ekologicznymi (z atestem „Ekolandu” lub w trakcie przestawiania się na rolnictwo ekologiczne)¹. Z kolei J. Wojciechowska uważa, że wspólną część zakresu treści pojęć ekoturystyka i agroturystyka niektórzy autorzy zastępują terminem agroekoturystyka lub ekoagroturystyka². Zupełnie inaczej pojęcie ekoagroturystyki interpretuje A. Nitkiewicz-Jankowska, twierdząc, że „turystyka wiejska swym zasięgiem obejmuje dwie formy wypoczynku, a mianowicie agroturystykę i ekoagroturystykę (ekoturystykę)³. W innym miejscu autorka twierdzi, że ekoagroturystyka polega na działaniu gospodarstwa rolnego według zasad ekologicznych, na przykład produkcja ekologicznej żywności⁴. Natomiast R. Kisiel, R. Biało-brzeska, R. Marks określają ekoagroturystykę jako turystykę w gospodarstwach produkujących żywność metodami ekologicznymi⁵.

Można stwierdzić, że każda z tych definicji nawiązuje do zagadnień ekologicznych, a głównie do produkcji żywności. Należy jednak stwierdzić, że każde gospodarstwo ekoagroturystyczne powinno nie tylko produkować żywność metodami ekologicznymi, ale ogrzewać pomieszczenia biomasą (drewno, słoma, trociny), olejem opałowym czy stosować urządzenia elektryczne i przekazywać odpady instytucjom prowadzącym taką działalność.

Balon i Maciejowski uważają, że wszelkie przemiany krajobrazu wywołane przez działalność człowieka są efektem antropopresji. Dla określenia tego wpływu używa się też określeń: antropopresja, wpływ człowieka, presja człowieka, antropizacja i inne. Z racji wielości terminów niezbędne jest uporządkowanie i możliwie jednolite stosowanie związanych z tym pojęć. Szczególnie rozdzielenie pojęcia antropopresja i antropizacja wydaje się – także pod względem etymologicznym – konieczne. Najbardziej logicznym rozwiązaniem jest określanie terminem antropopresja – wpływu człowieka na krajobraz, a terminem antropizacja – efektów tego oddziaływania⁶.

¹ D. Zaręba, *Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje*, Warszawa 2000, s. 51.

² J. Wojciechowska, *Procesy i uwarunkowania rozwoju agroturystyki w Polsce*, Łódź 2009, s. 21.

³ A. Nitkiewicz-Jankowska, *Agroturystyka w obrębie parków krajobrazowych województwa śląskiego na przykładzie „Żywieckiego” Parku Krajobrazowego*, w: J. Bergier, B. Sawicki (red.), *Wybrane zagadnienia z turystyki wiejskiej*, Biała Podlaska 2005, s. 35.

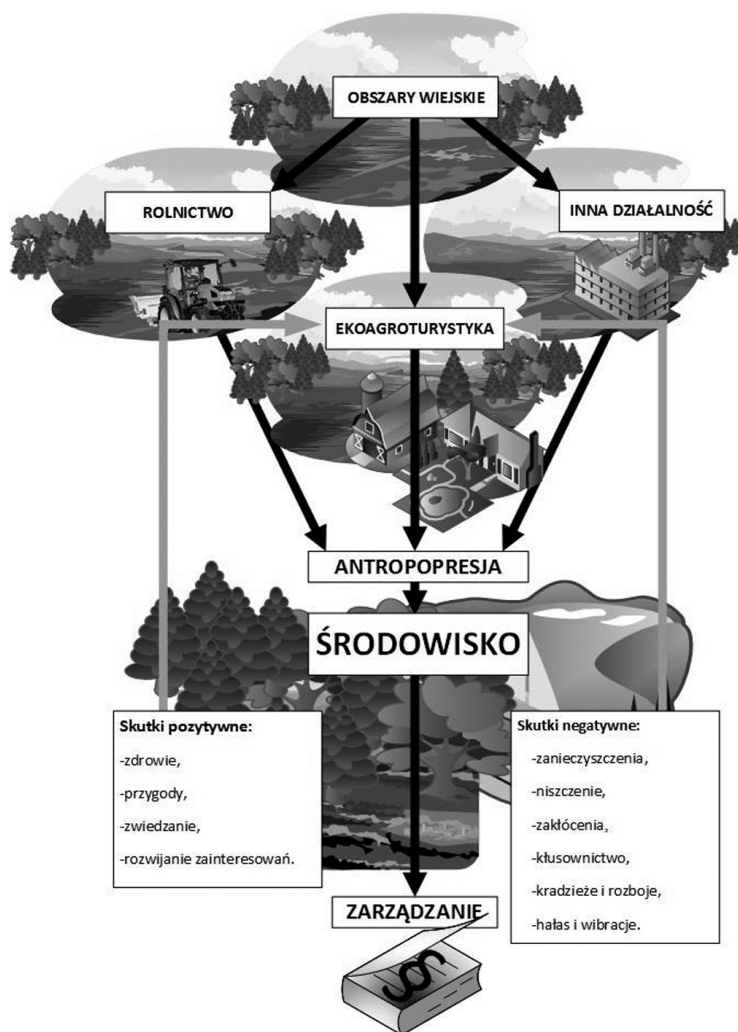
⁴ *Ibidem*, s. 35.

⁵ R. Kisiel, R. Biało-brzeska, R. Marks, *Rola i miejsce agroturystyki w ekorozwoju wsi*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2000 t. 2, z. 2, s. 9.

⁶ J. Balon, W. Maciejowski, *Geoekologia dla architektów krajobrazu*, Kraków 2012.

Rysunek 1

Oddziaływanie człowieka na środowisko przyrodnicze

Z terminem antropopresja ściśle wiąże się także termin antropogeniczny – używany dla określenia wszelkiej działalności człowieka i związanych z nią zmian, na przykład krajobrazu, czystości wód, powietrza atmosferycznego, szaty roślinnej. Podstawowym atrybutem antropopresji jest zmiana całości lub określonego elementu środowiska jako rezultatu działalności człowieka. Ta zmiana, którą jest wartością w sobie tylko w swej ostrej formie może przybrać znamiona presji, czyli wyraźnych deformacji. Zmiany antropogeniczne nie zawsze mają charakter destrukcyjny (zakłócający równowagę ekologiczną), gdyż mogą przyczynić się do ożywienia krajobrazu. Czynnikiem antropopresji są pojedyncze czynności człowieka, które przyczyniają się do powstawania jednorodnych skut-

ków w środowisku. Należy jednak stwierdzić, że poszczególne czynności nie występują pojedynczo, lecz najczęściej w różnych zestawieniach, w zależności od form działalności człowieka (rysunek 1).

Ekogroturystyka a ochrona środowiska przyrodniczego

Rozwój ekogroturystyki zależy od wielu czynników o charakterze przyrodniczym, ekologicznym, krajobrazowym i ekonomicznym. W największym stopniu wpływają na to: charakter rolnictwa, walory i atrakcje turystyczne na obszarach wiejskich oraz ich atrakcyjność. Ekogroturystyka jako forma turystyki wiejskiej wpływa na ochronę środowiska. To dzięki niej udało się ocalić wiele zabytków, a także miejsc przyrodniczo cennych. Zachowano stare zwyczaje, obiekty techniki i sztuki, rękodzieła, sztukę ludową, kulinarną a między innymi pieczenie chleba, wyrób masła, pieczenie kiszki ziemniaczanej i inne.

Podjmując decyzję o prowadzeniu działalności ekogroturystycznej należy uwzględnić podstawowe czynniki warunkujące jej rozwój. Poza zasobami przyrodniczymi środowiska, bazą noclegową i żywieniową oraz systemem usług, istotnego znaczenia nabiera sposób użytkowania odwiedzanych obszarów wiejskich. Użytkowanie środowiska jest to proces bezpośredniego i pośredniego wykorzystania jego elementów przez człowieka, polegający na:

- wykorzystaniu elementów środowiska w jego biologicznych procesach;
- wykorzystaniu powierzchni przestrzeni oraz surowców i energii w działalności gospodarczej;
- ograniczeniu ilości odpadów i zanieczyszczeń, aby uniemożliwić ich asymilację przez przyrodę;
- wykorzystaniu środowiska jako miejsca aktywności życiowej, elementu rozwoju nauki, kultury, sportu i edukacji oraz miejsca wypoczynku i regeneracji sił.

Rozwój ekogroturystyki ma zazwyczaj miejsce w najbardziej atrakcyjnych gospodarstwach agroturystycznych i regionach, które łączą „wybitne” walory przyrodnicze z wysokim standardem bazy gastronomicznej i noclegowej oraz dogodnymi warunkami dojazdu. Obszary takie cieszą się na ogół dużym zainteresowaniem wśród odwiedzających turystów. Zwiększona liczba turystów przyczynia się do pogłębienia degradacji środowiska. Skutki oddziaływań człowieka na środowisko przyrodnicze mogą być bezpośrednie – antropopresja bezpośrednia i pośrednie – antropopresja pośrednia, jak również pozytywne lub negatywne (rysunek 1). Antropopresja bezpośrednia wywołuje skutki natychmiastowe, na przykład niszczenie flory i fauny, ugniatanie trawy i gleby, łamanie gałęzi drzew, zanieczyszczanie środowiska spalinami, mycie pojazdów w jeziorach i rzekach, zakłócanie porządku publicznego, ciszy nocnej i inne.

Objawy antropopresji pośredniej pojawiają się po pewnym czasie lub okresie. Dokonują się za pomocą określonego elementu środowiska przenoszącego czynnik zagrażający z miejsca jego powstawania do oddziaływania, na przykład pozostawianie opakowań po napojach, artykułach spożywczych, palenie ognisk

i pozostawianie niedopalonych, wydzielanie przez pojazdy związków ołowiu, kłusownictwo, budownictwo sportowo-rekreacyjne i inne.

Wypoczynek w gospodarstwach ekoagroturystycznych pozwala osobom odwiedzającym, a szczególnie ze środowisk miejskich wypocząć w kontakcie z naturą i poznać typowe życie wsi. Jest to także lekarstwo na stres, zmęczenie oraz gwarancja na odzyskanie równowagi fizycznej i psychicznej. Gospodarstw tego typu powinno tworzyć się jak najwięcej, ponieważ odwiedzający powinni być żywieni produktami ekologicznymi pochodzącymi z gospodarstwa, w którym wypoczywają. Warto także przypomnieć, że w gospodarstwach ekoagroturystycznych, pomieszczenia powinny być ogrzewane biomasą, olejem opałowym lub energią elektryczną, a zboża, okopowe i warzywa nie powinny być nawożone nawozami mineralnymi i opryskiwane środkami chemicznymi. W takich gospodarstwach powinno być stosowane nawożenie kompostem, gnojowicą, gnojówką czy torfem. Gospodarstwo nie może być zaliczane do ekoagroturystycznych, jeśli nie spełni tych wymagań.

Formy antropopresji na środowisko wiejskie

Każda działalność człowieka w środowisku wiejskim, w mniejszym bądź większym stopniu, na mniejszym lub większym obszarze zmienia warunki funkcjonowania przyrody, pomimo, że dość często przyrodę uważa się za niezmienną. Z biologicznego punktu widzenia człowiek jest elementem środowiska – biosfery. Środowisko z kolei, to ogół elementów przyrodniczych, znajdujących się zarówno w stanie naturalnym, jak i przekształconym w wyniku działalności człowieka⁷.

Właściciele gospodarstw ekoagroturystycznych praktycznie nie dokonują selekcji turystów, ale przyjmują wszystkich, którzy chcą odpoczywać w ich środowisku. Jest to argument, który przemawia za tym, że występują sytuacje niebezpieczne dla środowiska i zamieszkującej społeczności. Oddziaływanie wiele form aktywności turystyczno-rekreacyjnej na elementy przyrody należy ujmować dwojako:

- jako bezpośrednią presję, na przykład przez wydeptywanie roślin będących pod częściową lub całkowitą ochroną, przez polowanie, zbieranie runa leśnego;
- jako pośrednią, zanieczyszczającą środowisko i zmieniającą parametry przyrody.

To, co szczególnie nie zadawała mieszkańcom obszarów wiejskich, to występujący hałas, śpiewy i rozmowy do późnych godzin wieczornych, do czego nie są przyzwyczajeni mieszkańcy wsi.

⁷ G. Dobrzański, B. Dobrzańska, D. Kiełczewski, *Ochrona środowiska przyrodniczego*, Białystok 1997.

Oddziaływanie ekoagroturystyki na mieszkańców obszarów wiejskich

Ekoagroturystyka pełni szereg istotnych funkcji społecznych. Właściciele gospodarstw ekoagroturystycznych często rezygnują lub ograniczają swoją działalność w rolnictwie, przechodząc do bardziej dochodowego sektora usług turystycznych. Dzięki nawiązywaniu kontaktów z innymi społecznościami wzrasta zrozumienie i tolerancja wobec innych kultur i religii. Przez kontakt przekazywane są wzajemnie wartości, sposoby zachowań, ubierania się, mówienia, postępowania i inne⁸.

Ekoagroturystyka przyczynia się do poprawy standardu życia mieszkańców obszarów wiejskich. Obserwowane jest także zjawisko permanentnego doskonalenia umiejętności obsługi gości, napływ pracowników z innych regionów, a nawet państw, gdzie dochodzi do zmian w strukturze społecznej obszarów wiejskich, które w konsekwencji doprowadzić mogą do konfliktów pomiędzy mieszkańcami. Aby z dobrym skutkiem można było obsługiwać odwiedzających, właściciele gospodarstw podnoszą swoje kwalifikacje przez naukę języków obcych, rachunkowości, prawoznawstwa. Starają się bliżej poznać swoją kulturę i historię, aby móc ją zaprezentować w jak najatrakcyjniejszym ujęciu. Znaczącą rolę w tym przypadku spełnia promocja, polegająca na „przyciągnięciu” turystów do swoich gospodarstw. Zmienia się także pozycja kobiet i członków rodziny, których specyfika pracy w większym stopniu wiąże się z turystyką niż z rolnictwem. Różne rodzaje i formy turystyki, w tym i ekoagroturystyka, przyczynia się do niszczenia struktur społecznych i rozbijania wspólnoty lokalnej, między innymi stosunków w rodzinie⁹. Rodzice mogą stracić autorytet w oczach dzieci, kiedy to ich pociechy w zamian za drobne usługi otrzymają od turystów wynagrodzenie i prezenty przewyższające wartość ciężko zapracowanych pieniędzy przez ojca lub matkę.

W przypadku napływu turystów z bogatszych regionów, którzy odwiedzają uboższe tereny, dochodzi często do tak zwanego efektu demonstracji. Mieszkańcy obszarów recepcyjnych, przyglądając się na sposób zachowania i status majątkowy turystów, postrzegają ich jako bogatszych, co wywołuje zazdrość. Dość często dążą do tego, by im dorównać, jednak mają świadomość, że jest to niezwykle trudne, co rodzi poczucie frustracji i kompleks niższości wobec odwiedzających. Nie sposób też nie dostrzec skutków oddziaływania na życie rodzinne gospodarstw ekoagroturystycznych. Są to:

- konieczność podejmowania radykalnych zmian w organizacji gospodarstwa rolnego;
- ponoszenie kosztów materialnych na wyposażenie czy urządzenie gospodarstw ekoagroturystycznych;
- zmniejszenie ilości czasu przeznaczonego dla rodziny;

⁸ www.pl.wikipedia.org [10-05-2015].

⁹ D. Zaręba, op. cit., s. 51.

- groźba konfliktów między społecznościami na zasadzie „my swoi” a „oni przyjezdni”;
- ryzyko upowszechniania zjawisk patologicznych.

Szczególne cechy społeczności obszarów wiejskich są konsekwencją wielowiekowej izolacji kulturowej wsi, jak również ustroju społeczno-gospodarczego. Odmienność stylu życia w mieście i na wsi, jak również ogólnie rozumiana specyfika społeczności wiejskiej, mają różne uwarunkowania. Jednym z ważniejszych elementów jest postrzeganie wsi w kategoriach społeczności lokalnej w bliskim tradycyjnemu sposobowi jej rozumienia, podczas gdy miasto i jego mieszkańcy zatracili większość typowych cech dla społeczności lokalnej.

Podsumowanie

Coraz częściej i wyraźniej akcentuje się fakt, że współczesna cywilizacja narażona jest na liczne zagrożenia zdrowotne. Należy też stwierdzić, że coraz mniej czasu poświęca się swoim zainteresowaniom, rozrywce czy wypoczynkowi. Wszystko to zależy od czynnika ludzkiego, jego operatywności i sposobu oddziaływania na środowisko przyrodnicze, społeczeństwo, krajobraz i kulturę. Środowisko wiejskie posiada bogate walory przyrodnicze i kulturowe, a rozwój ekoagroturystyki jest pożądany na takich obszarach. Należy dążyć, aby oddziaływanie czynnika ludzkiego było pozytywne i bezpośrednie. Oddziaływanie pośrednie jest w początkowym etapie mało widoczne, ale może przynieść nieodwracalne skutki uboczne. Wypoczynek w gospodarstwie ekoagroturystycznym, to także lekarstwo na stres, zmęczenie oraz gwarancja na odzyskanie równowagi fizycznej i psychicznej

Literatura

- Balon J., Maciejowski W., *Geoekologia dla architektów krajobrazu*, Kraków 2012
- Dobrzański G., Dobrzańska B., Kiełczewski D., *Ochrona środowiska przyrodniczego*, Białystok 1997
- Faliński J.B., *Wybrane zagadnienia z ekologii i ochrony środowiska*, Warszawa 1992
- Kisiel R., Białobrzeska R., Marks R., *Rola i miejsce agroturystyki w ekorozwoju wsi*, „Roczniki Naukowe SERiA” 2000 t. 2, z. 2
- Nitkiewicz-Jankowska A., *Agroturystyka w obrębie parków krajobrazowych województwa śląskiego na przykładzie „Żywieckiego” Parku Krajobrazowego*, w: J. Bergier, B. Sawicki (red.), *Wybrane zagadnienia z turystyki wiejskiej*, Biała Podlaska 2005
- Sztorc M., *Ekoturystyka – nowy produkt turystyczny regionu*, „Aura. Ochrona Środowiska” 2011 nr 7
- Wojciechowska J., *Procesy i uwarunkowania rozwoju agroturystyki w Polsce*, Łódź 2009
www.pl.wikipedia.org
- Zaręba D., *Ekoturystyka. Wyzwania i nadzieje*, Warszawa 2000